

Повернена лексика як ресурс для заміни вкраплень і кальок

Збірник наукових праць «Лексикографічний бюлетень», 2022, 31

УДК 811.161. 2.06.37

КАРПІЛОВСЬКА Є. А., доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики
Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
e-mail: karpilovska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1921-9021>

Рубрика: Лексикологія, фразеологія і лексикографія: теорія та практика
Мова статті: українська

Анотація

У статті розглянуто шляхи та способи повернення до активного вжитку в сучасній мовній практиці слів, що до здобуття Україною незалежності перебували або й нині перебувають у пасивному словниковому запасі. Окрему увагу приділено тим номінаціям (словам і словосполученням), які доцільно повернути для позначення актуальних сьогодні понять чи певних їхніх аспектів, а також як функціонально-стильові варіанти активно вживаних номінацій. Проаналізована семантика слів, які вже повернулися до сучасної мовної практики, демонструє актуалізацію їхніх раніше засвідчених окремих значень або формування нових значень під впливом змін у житті українського суспільства доби незалежності та функціонування української мови в статусі мови держави. Доцільність повернення певних лексем до активного мововжитку визначає насамперед запитаність позначуваних ними понять, а також відповідність нормам сучасної української літературної мови, способам та моделям її номінації.

Ключові слова: лексикон, повернена (реактивована) лексика, актуалізована лексика, «ковані» слова, семантичні зміни.

Джерела

АРСУН – Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирева Т. К., Романюк Ю. В. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Відп. ред. Є. А. Карпіловська. – Київ: ТОВ «КММ», 2013. – 416 с

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 томах / Гол. ред. О. С. Мельничук. – Київ: Наукова думка, 1985. – Т. 2. Д – Копці.

НАСЗ – Балог В. О., Лозова Н. Є., Тименко Л. О., Тищенко О. М. Нові й актуалізовані слова та значення. Словникові матеріали (2002–2010) / Кер. проекту і відп. ред. О. М. Тищенко. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010 – 280 с.

Російсько-українські словники – www.r2u.org.ua

РУС-28 – Російсько-український словник військової термінології / Упоряд. С. та О. Якубські. Харків, 1928: Доступ:www.r2u.org.ua

СГ – Словарь української мови: В 4-х томах. Упорядкував Б. Грінченко. – Київ: Лексикон, 1996, репринтне видання.

СМ – Д. В. Мазурик. Нове в українській лексиці: словник-довідник. – Львів: Світ, 2002.

СУМ – Словник української мови: В 11 томах. – Київ: Наукова думка, 1970–1980.

СУМД – Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: У 2 кн. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

УЛ – Український лексикон кінця XVIII – початку XXI ст. Словник-індекс: У 3 томах. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

Література

Гнатюк Л. Реактивація лексико-семантичних засобів як джерело поповнення словникового складу сучасної української літературної мови // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ, 2004. – Вип. 11. – Кн. 1. – С. 101–105.

Карпіловська Є. Призабуті ресурси української номінації (за матеріалами словників 1920–1930-х років) // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 278–283. – Серія «Не все спливає рікою часу...»

Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Романюк Ю. В. Формально-семантична стратифікація та функціонально-стильова диференціація в українській мові початку XXI ст. // Українська мова – 2021. – № 4 – С. 24–48.

Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирєва Т. К., Романюк Ю. В. Вплив суспільних змін на розвиток української мови. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 444 с.

Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні, процеси в сучасному українському лексиконі. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.

Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки XX ст.). – Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 2002. – 21 с.

Пономарів О. Д. Українська мова для всіх і для кожного. – Київ: Либідь, 2013. – 360 с.

Шерех Ю. Ми і ми // Юрій Шерех. Поза книжками і з книжок. – Київ: Час, 1998. – С. 21–32.